

Gáspár Miklós Tamás. *K filosofii socialismu*. Praha: Filosofia 2016, 238 s.

Boleslav Stuchlík

Gáspár Miklós Tamás je sedmihradským filosofem maďarské národnosti. V období reálného socialismu působil v demokratické opozici, v 90. letech se postupně věnoval liberalismu i konzervatismu a v posledních letech rozvíjí marxistickou filosofii. Tato kniha je souborem 6 esejů z tohoto posledního období, které dosud nevyšly v češtině. Některé z těchto esejů byly již dříve vydány v jiných jazycích, další byly až doposud nepublikované. Kniha obsahuje poznámkový aparát, který je veden formou průběžných poznámek pod čarou, seznam literatury (s. 219–229) a jmenný rejstřík (s. 231–236). Kromě jednotlivých esejů jsou součástí knihy také předmluva, ediční poznámka a poznámka překladatele.

Přestože se jednotlivé eseje věnují poměrně různorodým problémům, lze v nich opakovaně sledovat několik témat. Nejčastěji se zde opakuje provokativní tvrzení, že země východního bloku byly kapitalistické. Tamás totiž tvrdí, že jedním z klíčových znaků kapitalismu, který nebyl překonán ani ve východním bloku, je oddělení producentů od produkčních prostředků (s. 40–41). Představa, že rozdíl mezi kapitalismem a socialismem spočívá v rozdílu mezi trhem a plánováním, je podle něj iluzorní. Trh a plánování jsou podle Tamáse pouze různými mechanismy alokace zdrojů (s. 70).

Tamás však zároveň mezi západní a východní verzí kapitalismu pozoruje jisté rozdíly. Za ten hlavní považuje vlá-

du komunistických stran, která zemím na východě vtiskla jedinečnou podobu. Tyto strany byly výjimečné tím, že měly proletářskou povahu a přinášely mesianistický slib beztřídní společnosti. Podle Tamáse bylo jejich selhání důsledkem toho, že v 50. a 60. letech svůj mesianismus opustily a zaměřily se na zlepšování materiální situace obyvatel svých zemí, na konzum.

Komunisté země východní Evropy značně modernizovali a provedli zde mnohé z tradičních cílů buržoazních revolucí. Jedním z nejzajímavějších důsledků jejich vlády je však podle Tamáse skutečnost, že na Východě nyní existuje kapitalismus v čistší podobě než na Západě. Komunisté totiž pečlivě odstranili feudalismus a s ním související svatost a přirozenost společenské hierarchie. Zároveň nezničili samotnou hierarchii a panství, takže po jejich pádu se východní Evropa stala ideální půdou pro tržní kapitalismus (s. 83).

Dalším ze zajímavých Tamásových postřehů je tvrzení, že kapitalismus je jedinou třídní společností. Dřívější společnosti chápe, na rozdíl od Marxe, jako společnosti kastovní. Rozdíl podle něj spočívá v tom, že zatímco třída je z legálního hlediska otevřena každému, kasta nikoli (s. 120). Jedním z důsledků toho, že komunisté na Východě nezrušili kapitalismus, ale pouze feudalismus, je podle Tamáse to, že kasty a třídy nesprávně zaměňují. Současní komunisté se vzdali

marxistického socialismu, jehož cílem je zrušení dělnické třídy a kapitalismu, a přijali socialismus rousseauovský, který usiluje pouze o zrušení kast, tedy o rovnost (s. 105–106).

Posledním tématem, kterému Tamás věnuje pozornost, je současné rozdělení na veřejné a soukromé. Toto rozdělení má podle něj neblahé důsledky pro pracující. Zatímco občané jako občané jsou chráněni rovnostářským právem, zaměstnanci jako zaměstnanci tuto ochranu nemají. „Na pracovištích jsou veřejné vztahy, jež se vždy vyznačují prvkem povinnosti, vykreslovány jako soukromé a dobrovolné a politika je z pracovišť vykázána.“ (s. 178) Úkolem komunismu má podle Tamáse být navrácení politiky do sféry práce a zrušení různých oddělení a odloučení, která v současné společnosti existují. Patří mezi ně například oddělení majetných od nemajetných, práce od volného času, veřejného od soukromého i již zmiňované oddělení producentů od produkčních prostředků (s. 182–183). Komunismus je podle Tamáse barbarský. Stojí proti civilizaci, protože stojí proti kapitalismu.

Tamás se ve svých textech prokazuje jako dobrý znalec problematiky socialismu a komunismu, do které vnáší nové myšlenky. Jeho široký rozhled lze doložit

i na tom, že ve svých esejích odkazuje na mnoho starých, ale i zcela soudobých děl. Na některých místech uvádí poněkud zjednodušující příklady z historie, ale vždy tak činí se záměrem usnadnit čtenáři pochopení textu, ne jej úmyslně zmást. Osobně se musím přiznat, že struktura některých Tamásových esejů pro mne zprvu byla neintuitivní. Esej často začíná položením nějaké otázky a pokračuje řešením zdánlivě nesouvisejících problémů. V závěru eseje se však ukáže, že řešení těchto problémů určitým způsobem odpovídá i na původní otázku. Čtenář by se proto neměl touto zdánlivou diskontinuitou nechat odradit.

Jako celek je soubor Tamásových esejů vhodnou četbou pro každého, kdo má zájem o provokativní pohled na specifika režimů tzv. reálného socialismu, jejich souvislost s dnešní kapitalistickou společností a problémy této společnosti. Kniha sice obsahuje určité množství cizích slov, ale jejich znalost obvykle není pro pochopení textů zásadní. Všechny eseje, s výjimkou několika pasáží, jsou navíc napsány srozumitelným a věcným jazykem. Při čtení těchto esejů je tedy jistá základní znalost tématu nespornou výhodou, nikoli však nutností.

Bc. Boleslav Stuchlík

Katedra filozofie, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita
Brno, Česká republika